

B E D R E I G D

P A T R I M O N I U M !

door René De Herdt, diensthoofd MIAT

Vrijwel elke archivaris of conservator in dit land wordt geconfronteerd met een schrijnend gebrek aan middelen om de hem toevertrouwde documenten, voorwerpen of boeken op een behoorlijke manier te bewaren en te ontsluiten.

Ons roerend cultureel patrimonium in het algemeen, maar toch in het bijzonder onze archieven worden door de beleidsmensen, en daarmee ook door het publiek niet of al te weinig gewaardeerd. Hoe vaak gebeurt het niet dat een archivaris archiefdocumenten, eigendom van de gemeenschap, dus van ons allen, dient te bewaren in lekkende lokalen, in vochtige kelders, op niet geïsoleerde zolders met grote temperatuursverschillen tussen winter en zomer en zonder enige beveiliging tegen brand.

De documenten worden aangestast door vochtigheid en schimmel. De degradatie zet zich in snel tempo in.

Archivarissen en conservators worden op die manier talloze malen geconfronteerd met een voor hen onoplosbare dualiteit: hun beroepsplicht vereist dat zij voor een goede bewaring zorgen van de hen toevertrouwde archieven, maar de hen toebedeelde infrastructuur of personeelsbezetting is van die aard dat het op een verantwoorde manier conserveren van documenten of voorwerpen niet mogelijk is.

Al even erg is het wanneer de archivaris of conservator met zijn archieven of collectie voortdurend van lokalen moet veranderen. Het telkens verhuizen van archieven en voorwerpen brengt hoe dan ook schade met zich mee, ook al wordt ze niet dadelijk gezien. De verhuisrompslomp stelt bovendien vaak elke ernstige archiefontsluiting jaren achteruit.

Archieven en museumcollecties worden verwaarloosd omdat door de overheid aan het behoud ervan geen rechtstreeks nut wordt gekoppeld, zeker geen rechtstreeks politiek nut. In een tijd van besparingen gaat het geld naar andere prioriteiten.

Waakzame archivariissen houden nochtans niet op noodkreten de wereld in te sturen. Onder hun ogen vergaat immers, voor het grote publiek onmerkbaar, maar voor de specialist ter zake wel degelijk constateerbaar, geleidelijk een gedeelte van het archiefpatrimonium dat onze voorouders ons hebben nagelaten.

Naast archieven op papier, zijn ook documenten en boeken samengesteld uit materialen als leder, perkament en textiel onderhevig aan allerlei vormen van biologische schade, fysieke degradatie en verzuring. Vooral de verzuring en zelfverbranding van het 19e- en 20e-eeuws papier kregen de laatste jaren veel aandacht.

Een nog erg vroege waarschuwing werd reeds in 1956 gelanceerd toen laboratoriumonderzoek uitwees dat in de Verenigde Staten 90 % van alle tussen 1900 en 1949 gepubliceerde boeken in het jaar 2000 reeds te verzuurd zullen zijn om nog op een normale manier (zonder dat er fysieke schade toegebracht wordt door het inkijken) geraadpleegd te worden. Sindsdien boog men zich ook in andere landen over dit probleem. In internationale congressen werden de resultaten van laboratoriumonderzoeken druk besproken. In België en Vlaanderen hinkt men ten opzichte van de inspanningen die in dit verband door onze buurlanden worden geleverd beschamend achterop: gebrek aan een degelijke opleiding - vrijwel niet bestaand onderzoek - het ontbreken van coördinatie en financiële middelen.

Gelukkig zijn er aanwijzingen voor een geleidelijke mentaliteitsverandering. In 1987 werd te Brussel door de vereniging van archivariissen (de Archiefsectie van de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen) een studiedag op touw gezet over de ganse problematiek. In 1989 liet het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium het lijvige handboek **'Interfolia. Handboek voor de conservatie en restauratie van papier'** verschijnen.

In 1987 werd gestart met een Werkgroep Preservatie, Conservatie en Restauratie die door de organisatie van de reizende tentoonstelling **'Rijkdom bedreigd'**, ook een groter publiek poogde te confronteren met de problematiek rond het behoud van ons erfgoed op papier en perkament. Deze tentoonstelling stond opgesteld in Gent, Kortrijk, Brugge, Antwerpen, Tienen, Sint-Truiden en Brussel en heeft een essentiële bijdrage geleverd tot de bewustwording in verband met deze problematiek. Maar al te duidelijk bleek hoe rijk de Vlaamse steden, gemeenten en

overheidsinstellingen zijn aan roerend patrimonium op papier, perkament, leder en zijde. Tegenover deze rijkdom staat in schril contrast de verwaarlozing, vaak ook de onverschilligheid.

Verdere sensibilisatie, waartoe ook de Koninklijk Bibliotheek te Brussel met een afzonderlijke tentoonstelling bijdroeg, is hoe dan ook dringend noodzakelijk. Deze zou, naast de erkenning van de problematiek, een positieve houding op lange termijn ten opzichte van archieven en wetenschappelijke bibliotheken kunnen beogen.

Een betere kennis en waardering van het cultuurbezit op papier en perkament zal ongetwijfeld meebrengen dat voor het behoud van dit erfgoed meer middelen zullen toegekend worden.

Preservatie en goede conservatie zijn primaire vereisten. Hierdoor zijn dure restauraties - die in sé steeds te laat komen - wellicht te vermijden.

Restauratie van papier, leder en perkament is overigens een eigen specialiteit, die men slechts na veel ervaring en studie en voortdurende bijscholing in voldoende mate zal beheersen en die in een sfeer van wetenschappelijke eerlijkheid moet worden uitgevoerd. Het grote publiek is geenszins op de hoogte van de talrijke gevaren die onze archivalia bedreigen.

Velen zullen zich herinneren hoe het reusachtig boekenbezit van de kloosterbibliotheek in de roman **'De Naam Van de Roos'** van Umberto Eco in vlammen opging, daarmee de grote geheimen van de Oudheid in rook muterend.

Dergelijke destructieve branden hebben ook in werkelijkheid plaats gevonden.

De meest verwoestende is wellicht de brand van de befaamde Alexandrijnse bibliotheek geweest bij de verovering door Caesar in 47 v. C. waarbij 700.000 boekrollen in

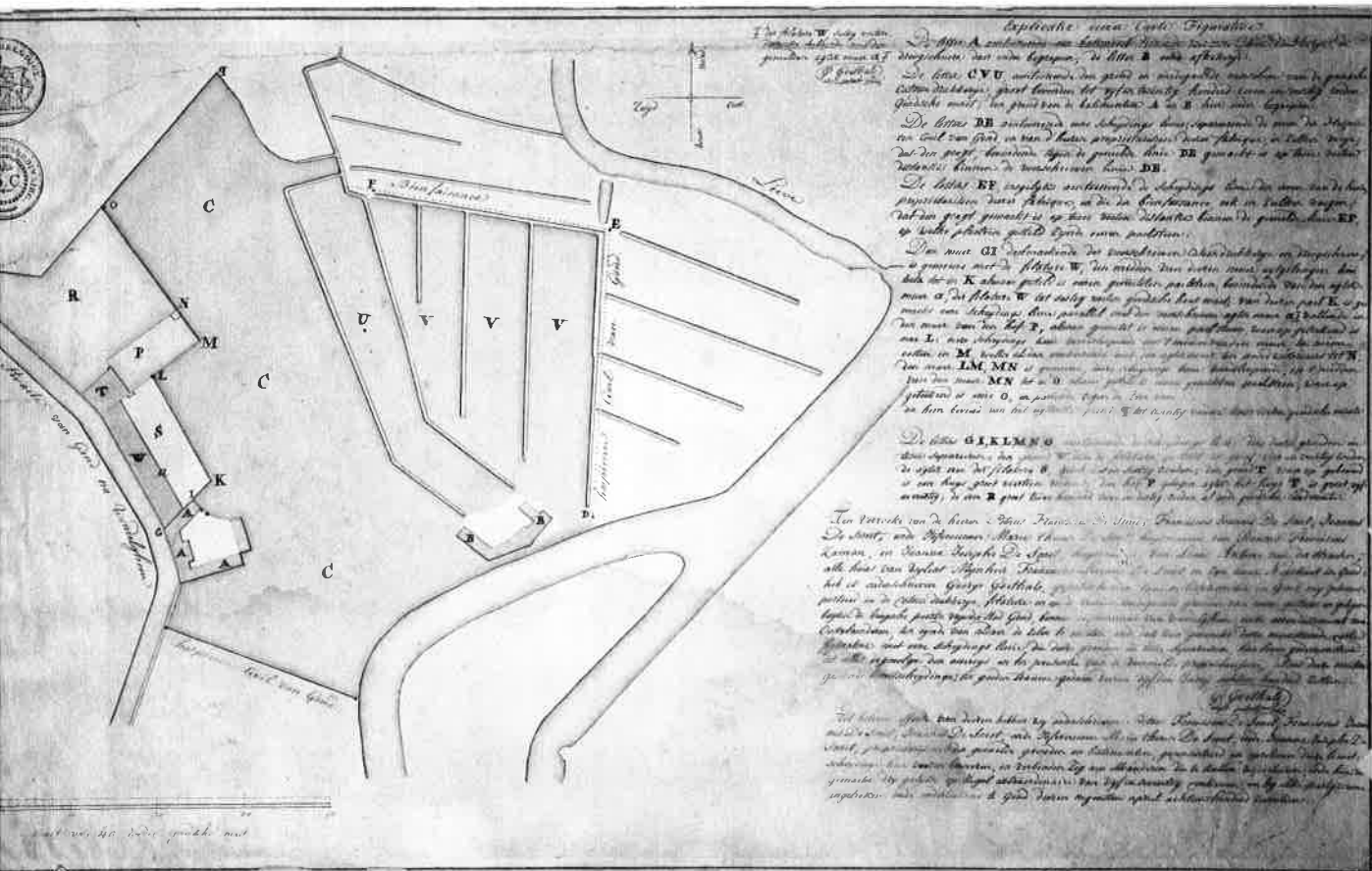
vlammen opgingen. Volgens sommige ramingen zou toen 90% van de toenmalige kennis voor het nageslacht verloren zijn gegaan. Veel dichter bij ons staat de brand van het stadhuis in Antwerpen in 1576, veroorzaakt door muitende Spaanse troepen. Een groot deel van het Antwerps middeleeuws archief ging toen in vlammen op. Ook het stadhuis van Leper brandde volledig uit toen de stad in 1914 door de Duitsers werd beschoten. Het archief van een van de belangrijkste middeleeuwse lakensteden ging toen volledig verloren. Het stedelijk archiefbezit van Dendermonde en het boekenbezit van de Universiteitsbibliotheek van Leuven werden in dezelfde oorlogperiode grotendeels vernietigd.

Uit het bovenstaande blijkt dat de toekomst van het cultureel erfgoed dat zich bevindt in boeken, registers, op perkament en papier, soms ook op zijde, ernstig bedreigd is.

Over voldoende middelen om dit veilig te stellen beschikt men niet. Al te vaak verschuilt men zich achter enkele dooddoeners om zich aan de eigen verantwoordelijkheid te onttrekken: het zal wel zo'n vaart niet lopen, er is geen geld, er zijn andere prioriteiten.

Dit onbegrip te lijf gaan kan enkel door een grotere sensibilisering. En hieraan kan elkeen, archivaris, historicus, archiefgebruiker en belangstellende zijn steentje bijdragen.

In Vlaanderen beschikken we over een uniek historisch patrimonium dat velen ons benijden. Laten we het met belangstelling bewaren en verzorgen, in herinnering aan het waardevolle dat onze voorouders tot stand brachten en vooruitkijkend naar de toekomst, waar onze nazaten onze inspanningen zullen appreciëren.

Water- en lijmschade bedreigen ons papieren erfgoed.
 Aantasting van het historisch fotomateriaal (p. 2 : binnenzicht nieuw circus Gent, 1923).
 Idem. Inkt op handgeschept papier (p. 5 : opmeting katoendrukkerij en -spinnerij Desmet. Gent. 1816).
 (Archief MIAT).